

1837
2017
ΧΡΟΝΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας

Αθήνα, 6 Ιουλίου 2017

**Εξειδικευμένες Παρατηρήσεις (ενδεικτικές)
του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
σχετικά με το «Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας
στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση»**

Το παρόν κείμενο αποτελεί συνέχεια και συμπλήρωμα του κειμένου, με τίτλο «Παρατηρήσεις του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών σχετικά με το Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση», της 31ης Μαΐου 2017, το οποίο έχει ήδη υποβληθεί από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Ειδικότερα, το παρόν κείμενο περιλαμβάνει ενδεικτικές εξειδικευμένες παρατηρήσεις για την ουσία και το περιεχόμενο, ανά τάξη, του προτεινομένου «Σχεδίου Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση», όπως είχε προαναγγελθεί στην πρώτη σελίδα (δεύτερη παράγραφο) του ανωτέρω κειμένου της 31ης Μαΐου 2017.

Σημειώνεται ότι το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας είχε ζητήσει από την Επιτροπή των Προγραμμάτων Σπουδών Ιστορίας ορισμένες διευκρινίσεις σχετικά με τη διάρκεια της Υποχρεωτικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τις ώρες διδασκαλίας και τον τρόπο διδασκαλίας των «Διδακτικών Ενοτήτων/Περιεχομένων» των Προγραμμάτων. Καθώς δεν έχει ακόμη λάβει απάντηση, θεωρεί πως εξακολουθούν να υφίστανται κενά σε σημαντικά ζητήματα πρακτικής φύσεως και διδακτικής ουσίας. Επομένως, η διατύπωση παρατηρήσεων επί των προβλέψεων των Προγραμμάτων δεν αναιρεί τις επισημάνσεις του σχετικά με τη διδασκαλία των Διδακτικών Ενοτήτων/Περιεχομένων και των Θεματικών Φακέλων.

Θεματικές ενότητες

ΑΙΙ. Παράλληλη αναφορά σε κοσμογονικούς μύθους άλλων λαών (ενδεικτικά):

Μπορούμε να επεξεργαστούμε αποσπάσματα από θεογονικά και κοσμογονικά κείμενα από τους Βαβυλώνιους, Χετταίους, Φοίνικες, Ιουδαίους, Πέρσες, Ινδούς, Ιάπωνες, Αιγύπτιους, Φιλανδούς, Νορβηγούς, Γερμανούς, Βρετανούς, Δρυίδες (3000π.Χ. – 800μ.Χ.).

ΒΙ. Οι άθλοι του Ηρακλή

... Έμφαση στους λεγόμενους «υδραυλικούς» άθλους του Ηρακλή

Γ. Ελληνικοί Μύθοι σχετιζόμενοι με πολεμικές ενέργειες

Σχόλιο: Πέραν της χρήσης αδόκιμων όρων, όπως «υδραυλικοί» άθλοι, Ελληνικοί Μύθοι σχετιζόμενοι με πολεμικές ενέργειες, επισημαίνεται η αναγραφή της Φινλανδίας ως Φιλανδίας και ειδικότερα σημειώνεται ότι όλα αυτά αφορούν στην Γ' Δημοτικού, ενώ στη σελ. 20 προστίθενται και άλλοι λαοί: *στην Ιρλανδία, στην Ισλανδία, στη Γροιλανδία... στην Κίνα.*

Είναι δυνατόν στους μαθητές αυτής της ηλικίας, που δεν έχουν σαφή εικόνα του κόσμου που μας περιβάλλει, να τίθενται παραδείγματα από τους Δρυίδες κ.ά.;

Όπως έχει διατυπωθεί στο κείμενο των Παρατηρήσεων του Τμήματος, «η σωρευμένη ιστορική ύλη που προτείνεται για την Ε' Δημοτικού κρίνεται ότι δεν είναι δυνατόν να αφομοιωθεί από τους μαθητές μιας και μόνης τάξης του Δημοτικού και θα τους δημιουργήσει βάρος και σύγχυση».

Είναι αναγκαία η ανακατανομή της ύλης αυτής, ανάμεσα στην Δ' Δημοτικού και την Ε' Δημοτικού.

Συγκεκριμένα για την

Διδακτικές ενότητες

Στην τάξη αυτή προτείνουμε τη διδασκαλία της περιόδου της Αρχαιότητας, σε τέσσερις διδακτικές ενότητες, υπό την εξής μορφή:

- Η αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού –τροφοσυλλεκτικό στάδιο (*Παλαιολιθικός πολιτισμός*). Το παραγωγικό στάδιο και οι μόνιμες κατοικίες (*Νεολιθικός πολιτισμός*). Ο Μινωικός και ο Μυκηναϊκός Κόσμος.
- Γεωμετρική – Αρχαϊκή περίοδος: η εμφάνιση της πόλεως ως μορφής πολιτειακής οργάνωσης – ο αποικισμός – οι τύραννοι – οι νομοθέτες – η Σπάρτη – θρησκεία και υλικός πολιτισμός
- Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη στην Αθήνα – η ισονομία – ο πόλεμος με τους Πέρσες – η Αθηναϊκή Συμμαχία εναντίον των Περσών – οι μεταρρυθμίσεις του Περικλή και η πορεία προς τη δημοκρατία – ο στόλος και η Αθηναϊκή Ηγεμονία – ο Πελοποννησιακός πόλεμος – μετά τον πόλεμο – η ανάμιξη των Περσών – η Μακεδονία του Φιλίππου Β' απόλυτος ρυθμιστής των πραγμάτων της Ελλάδας – η κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας από τον Αλέξανδρο.
- Τα ελληνιστικά βασίλεια – η ίδρυση νέων πόλεων και οι μεγάλες πόλεις – πνευματικά κέντρα της περιόδου – η πνευματική παραγωγή και η τέχνη – οι συμπολιτείες του ελλαδικού χώρου και οι πόλεμοι που διεξήγαγαν εναντίον των Μακεδόνων – η ανάμιξη των Ρωμαίων και η επικράτησή τους – η ενωμένη ρωμαϊκή οικουμένη.

Πέραν τούτων, στην προτεινόμενη ύλη για την Δ' Δημοτικού, στη σελ. 21, κεφ. III, αναγράφεται:

- *ποικίλα γεγονότα του παρελθόντος, συμπεριλαμβανομένων και γεγονότων της ελληνικής ιστορίας π.χ. γεγονότα που έχουν μείνει στη μνήμη και τιμηθεί από τις επόμενες γενιές (ολυμπιακοί αγώνες).*

Σχόλιο: ξενίζει το παράδειγμα, που αναφέρεται ως γεγονός του παρελθόντος της ελληνικής ιστορίας, το οποίο καταγράφεται στη συλλογική μνήμη και τιμάται από τις επόμενες γενιές.

Θεωρούμε ακόμη, ότι η ιστορική αφήγηση, η γνώση των ιστορικών γεγονότων αποτελεί το αναγκαίο υπόβαθρο για την κατανόηση των κοινωνικών και άλλων διαφοροποιήσεων.

Προτείνουμε τη διδασκαλία της Βυζαντινής Ιστορίας και της Μεσαιωνικής Ιστορίας της Δύσης.

Ειδικοί στόχοι

Στους Ειδικούς στόχους, σελ 22-23 της Πρότασης, αναφέρεται:

- α) να αποκτήσουν μια πρώτη, βασική γνώση των χαρακτηριστικών των μεγάλων ιστορικών περιόδων/εποχών (προϊστορία, αρχαιότητα, μεσαίωνας – Βυζάντιο)*
- β) να γνωρίσουν την αλλαγή που συντελείται στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων σε διάστημα μακρών χρονικών περιόδων,*
- γ) να γνωρίσουν τη δομή, την εξέλιξη και τα ειδοποιά γνωρίσματα των αρχαίων πολιτευμάτων, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στην αθηναϊκή δημοκρατία, ειδικότερα*
- δ) να γνωρίσουν τα διακριτικά γνωρίσματα των μονοθεϊστικών θρησκειών και να κατανοήσουν τα αίτια του ανταγωνισμού τους,*
- ε) να γνωρίσουν τις κοινωνικο-οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις των κοινωνιών τις οποίες μελετούν.*

Σχόλια: Όπως προκύπτει από την έκθεση των στόχων του μαθήματος της Ε΄ τάξης, απουσιάζει παντελώς η αφήγηση των ιστορικών γεγονότων. Οι μαθητές/τριες καλούνται να αποκτήσουν την αποκαλούμενη *πρώτη βασική γνώση...* μέσω των αλλαγών της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους στα ειδοποιά γνωρίσματα πολιτευμάτων, των οποίων όμως δεν γνωρίζουν τη μορφή και λειτουργία, αλλά και να εντοπίσουν *διακριτικά γνωρίσματα των μονοθεϊστικών θρησκειών*, με ποιες όμως γνώσεις περί αυτών των θρησκειών;

Διδακτικές ενότητες

5. Η εποχή του χριστιανισμού

Από τη θρησκεία των αρχαίων στον χριστιανισμό - Η Κωνσταντινούπολη –Η βυζαντινή κοινωνία και ο πολιτισμός – Το Βυζάντιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης: οι σχέσεις με άλλους λαούς – Ισλάμ και Άραβες - Η οθωμανική κατάκτηση – Δυτικός Μεσαίωνας – Φεουδαρχία.

Σχόλια: Συνιστά μία από τις πλέον προβληματικές ενότητες. Εισάγεται –αποκλειστικά και μόνον για την προκειμένη περίπτωση– ο αδόκιμος διαχωρισμός των ιστορικών περιόδων με βάση την «επικρατούσα» θρησκεία (*εποχή του χριστιανισμού*), ενώ το κριτήριο για τον προσδιορισμό των άλλων περιόδων που εξετάζονται δεν είναι θρησκευτικό. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η χρήση του όρου «Βυζαντινή εποχή» στον τίτλο.

Επιπλέον στη Διδακτική Ενότητα περιλαμβάνεται –ορθά– Ανατολή και Δύση (μεσαιωνικός κόσμος γενικότερα), σε άξονες όμως που δεν είναι ενιαίοι (Κωνσταντινούπολη, αναφορές στην κοινωνία και στον βυζαντινό πολιτισμό –και όχι αντίστοιχα στον δυτικό μεσαιωνικό πολιτισμό– στη φεουδαρχία). Παρά το γεγονός ότι στις Διδακτικές Ενότητες για την αρχαιότητα αναφέρονται ιστορικά γεγονότα και μάλιστα ελληνοκεντρικά (περσικοί πόλεμοι, αθηναϊκή δημοκρατία πελοποννησιακός πόλεμος κ.ά.π.), απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε ιστορικό γεγονός της βυζαντινής ιστορίας.

Πέραν τούτου,

- Σε θεματική με γενικό τίτλο «χριστιανισμός» είναι αδόκιμη η τοποθέτηση του «Ισλάμ».
- Δεν προσδιορίζονται ο χρόνος και το αντικείμενο της «οθωμανικής κατάκτησης» (ενδεχομένως πρόκειται για την Κωνσταντινούπολη, το 1453).

Θεματικοί Φάκελοι

5. Οι αρχαίοι κάνουν πόλεμο.

Ο πόλεμος στη ζωή των αρχαίων. Οι περσικοί πόλεμοι. Άλλες συγκρούσεις για την ηγεμονία της Ελλάδας. Η τεχνολογία του πολέμου.

Προτείνεται να προστεθεί «ο πολίτης οπλίτης».

Γενικά και σύμφωνα με την πρότασή μας, οι Θεματικοί Φάκελοι 1-7 πρέπει να μεταφερθούν στην Δ΄ Δημοτικού.

Στους Θεματικούς Φακέλους περιλαμβάνονται δύο αφιερωμένοι στο Βυζάντιο, ο 8ος και ο 10ος.

8. Σφουγγάτον και πορφύρα.

Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο. Διατροφή – Ενδυμασία – Κατοικία – Επαγγέλματα – εκπαίδευση. Η θρησκευτική ζωή.

Οι μαθητές **προκαλούνται** να αντιδιαστείλουν την καθημερινή διατροφή του ευρύτερου πληθυσμού (σφουγγάτον) με την αυτοκρατορική διαβίωση (πορφύρα); Δηλαδή οι πλούσιοι και οι φτωχοί; Επιπλέον η καθημερινή ζωή συσχετίζεται ευθέως με τη θρησκευτική ζωή. Πρβλ., αντίθετα, τι αποπνέει ο αντίστοιχος βος Θεματικός Φάκελος για την αρχαιότητα.

10. Από το ρωμαϊκό ιππόδρομο στις βυζαντινές εκκλησιές.

Τα δημόσια κτήρια (ιππόδρομοι, υδραγωγεία), τα τείχη, κάστρα-πόλεις, βυζαντινή ναοδομία. Η Αγία Σοφία. Τοιχογραφίες, ψηφιδωτά και εικόνες: η απεικόνιση του θείου. Το ζήτημα των εικόνων.

Προκαλεί εντύπωση ο συσχετισμός. Από ένα κτίσμα κοσμικής σε ένα κτίσμα θρησκευτικής χρήσης; Επιπλέον, αγνοείται η διατήρηση του ιπποδρόμου στο Βυζάντιο, τόσο ως χώρου διασκέδασης όσο και ως χώρου επικοινωνίας του λαού με τον αυτοκράτορα, ενώ και πάλι προβάλλεται η εποχή του Βυζαντίου ως αποκλειστικά εκφραζόμενη μέσω θρησκευτικών επιλογών. Τούτο μάλιστα γίνεται εναργέστερο καθώς ο φάκελος ολοκληρώνεται με το θέμα της εικονομαχίας.

9. Υπάρχουν κι άλλοι: Γυναίκες, παιδιά και δούλοι.

Η ζωή των παιδιών και των γυναικών στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο. Οι ομοιότητες, οι διαφορές, οι αλλαγές. Η εξέλιξη του θεσμού της δουλείας από την ομηρική εποχή στον μεσαίωνα.

Γυναίκες, παιδιά και δούλοι εμφανίζονται ως «οι άλλοι» της ιστορίας [**«Υπάρχουν κι άλλοι»**]. Έτσι αναπαράγεται ακριβώς η αντίληψη που επιδιώκεται να ανατραπεί, ότι δηλαδή οι γυναίκες ή οι δούλοι ή οι μη-λευκοί έχουν συγκροτηθεί ως «οι άλλοι» των ηγεμονικών ιστορικών αφηγήσεων. Επίσης το «γυναίκες, παιδιά και δούλοι» δεν είναι σαφές: πώς συνεχονται αυτές οι ομάδες. Θα προτείνουμε: «Άνδρες και γυναίκες, αφέντες και δούλοι, παιδιά και ενήλικες».

11. Άραβες γιατροί και επιστήμονες.

Η εξέλιξη της ιατρικής από τους Άραβες και σύνδεσή της με την ελληνιστική ιατρική, την αρχαία ινδική και ιρανική ιατρική. Ο ρόλος των γυναικών θεραπευτριών στην αραβική ιατρική. Άραβες φιλόσοφοι – ιστορικοί και αρχιτέκτονες.

Σημειώνεται ότι από την αρχαία εποχή αντίστοιχα απουσιάζει η ιατρική (Ιπποκράτης, Γαληνός.), όπως και η ιδιαίτερα ανεπτυγμένη βυζαντινή ιατρική.

12. Τι μπορεί η ιστορία ενός κάστρου να μας πει για τους ανθρώπους του Μεσαίωνα;

Ιππότες και Σταυροφόροι: ενασχολήσεις, ενδυμασία, πολεμικές δράσεις. Η Αρχιτεκτονική ενός κάστρου. Οχυρώσεις και Κτίσματα. Η Ρόδος στο Μεσαίωνα. Η ζωή στο κάστρο των Ιπποτών. Η Πολιορκία της Ρόδου.

Σημειώνεται ότι η σύνδεση της Διδακτικής Ενότητας 5 και της θεματικής του Θεματικού Φακέλου 12 είναι αδύναμη, αφού στην πρώτη δεν γίνεται αναφορά στις Σταυροφορίες και μάλιστα στην Δ΄ Σταυροφορία και στα μετά το 1204. Αναφορικά με την ιπποτική Ρόδο, ανακύπτουν ερωτήματα ως προς την αποκλειστική ένταξή της στον Μεσαίωνα (ειδικά η «πολιορκία», προφανώς η του 1522, βρίσκεται εκτός των στενών χρονικών ορίων του Θεματικού Φακέλου).

Γενικά σχόλια

Όσον αφορά στο Βυζάντιο, παρατηρείται ότι δεν υπάρχει καμία αναφορά σε ιστορικά γεγονότα (σε αντίθεση με *περσικούς πολέμους ή άλλες συγκρούσεις για την ηγεμονία στην Ελλάδα*) ούτε σε δημιουργική παραγωγή κατά τη συγκεκριμένη εποχή (μόνον η Αγία Σοφία διασώζεται) ούτε καν στο βυζαντινό δίκαιο που αποτελεί, σε μεγάλο βαθμό, τον κορμό του ευρωπαϊκού δικαίου (δυτικού και ανατολικού).

Ειδικοί στόχοι

Οι ειδικοί στόχοι του μαθήματος κατά την ΣΤ' Δημοτικού αναφέρονται όλοι σε διεθνείς διεργασίες (*Αναγέννηση, Ανακαλύψεις, Διαφωτισμός, βιομηχανική επανάσταση, δημιουργία εθνικών κρατών· οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι· επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις· ιστορικό υπόβαθρο*), ενώ απουσιάζει η αναφορά σε στοιχεία σχετικά με την ελληνική ιστορία από τον 15ο αι. έως σήμερα.

Διδακτικές ενότητες**1. Η εποχή των ανακαλύψεων.**

Αναγέννηση. Ανακαλύψεις. Μεταρρύθμιση. Ο κόσμος των αγροτών και των γαιοκτημόνων. Η κυριαρχία της Μεσογείου: εμπόριο, μετακινήσεις, πόλεις, αγαθά. Η εξέλιξη των μέσων ναυσιπλοΐας και η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου. Τυπογραφία. Η βιοτεχνία και τα πρώτα βιομηχανικά εργαστήρια. Ο κόσμος της οθωμανικής Ανατολής.

Οι επιμέρους θεματικές της Διδακτικής Ενότητας 1. «*Η εποχή των ανακαλύψεων*» χρειάζονται αναμόρφωση. Παντελής η απουσία της περιόδου της βενετοκρατίας στον ελληνικό χώρο. Ο ελληνικός κόσμος κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας υπάγεται χωρίς καμιά ρητή αναφορά του «στον κόσμο της οθωμανικής Ανατολής», παρακάτω δε, στον Θεματικό Φάκελο 2, στον «κόσμο της Ανατολής» (τι σημαίνουν οι όροι, ποια τα όριά τους;) ή στους «υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».

Μετά τη διδακτική ενότητα 1. «*Η εποχή των ανακαλύψεων*» γίνεται ένα άλμα στη 2. «*Η εποχή των επαναστάσεων*», δηλαδή από τις αρχές του 16ου στα τέλη του 18ου αιώνα, και κατ' αυτόν τον τρόπο δεν υπονοούνται από τους τίτλους οι ενδιάμεσες ιστορικές διεργασίες.

Προτείνεται ακόμη η προσθήκη «των υπηκόων και των μοναρχών» στο «*Ο κόσμος των αγροτών και των γαιοκτημόνων*» και η αντικατάσταση του «*Η κυριαρχία της Μεσογείου*» από το «*Από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό:*»

2. Η εποχή των επαναστάσεων, 18ος-19ος αιώνας.

Διαφωτισμός και Γαλλική Επανάσταση. Βιομηχανική επανάσταση. Η εμφάνιση της βιομηχανίας, η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η δημιουργία βιομηχανικών πόλεων. Εργάτες και αστοί. Οι επιστημονικές εφευρέσεις και ανακαλύψεις, ο σιδηρόδρομος.

Λανθασμένα καταγράφεται η εγκατάλειψη της υπαίθρου ως χαρακτηριστικό της βιομηχανικής εξάπλωσης του 18ου και του 19ου αιώνα. Αντί του *«Η εμφάνιση της βιομηχανίας, η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η δημιουργία βιομηχανικών πόλεων»* προτείνεται: *«Η εμφάνιση της βιομηχανίας, η δημιουργία βιομηχανικών πόλεων, αστικά κέντρα και ύπαιθρος».*

3. Η εποχή των εθνικών κρατών.

Από τις αυτοκρατορίες στα εθνικά κράτη. Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας του 19ου-αρχών 20ου αιώνα: αγρότες, έμποροι, παροικιακός ελληνισμός, εκσυγχρονισμός-εκβιομηχάνιση. Τα Βαλκάνια. Μεγάλη ιδέα και εδαφική επέκταση της Ελλάδας.

Αντί του *«Από τις αυτοκρατορίες στα εθνικά κράτη»* προτείνεται το *«Αυτοκρατορίες και εθνικά κράτη στην Ευρώπη ως τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο»* καθώς οι μεγάλες ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες, με εξαίρεση την Οθωμανική, διατηρούνται χωρίς εδαφικές απώλειες ως το 1918.

Η *«εποχή των εθνικών κρατών»* αναφέρεται στην Ευρώπη ειδικά. Όχι στον παγκόσμιο νότο, όπου την ίδια περίοδο οι μεγάλες δυνάμεις δημιουργούν τις αποικιακές τους αυτοκρατορίες και άρα μιλάμε για την *«εποχή του ιμπεριαλισμού»*, ενώ οι απελευθερωτικοί πόλεμοι στη Λατινική Αμερική, άμεση συνέπεια των ναπολεόντειων πολέμων, οδηγούν στη δημιουργία εθνικών κρατών στα εδάφη των παλιών αυτοκρατοριών της Ιβηρικής χερσονήσου. Δεν είναι σωστό η *«αποικιοκρατία»* να περιλαμβάνεται στην ενότητα 4. *«Η εποχή των πολέμων»*, αφού οι αποικιακές αυτοκρατορίες της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, του Βελγίου κλπ. σχηματίστηκαν πριν το 1914. Για την ελληνοκεντρική θεματολογία του 3. *«Η εποχή των εθνικών κρατών»* βλ. Γενικά σχόλια παρακάτω.

4. Η εποχή των πολέμων.

Αποικιοκρατία. Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. 1922 και πρόσφυγες. Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η διαίρεση του κόσμου και ο Ψυχρός Πόλεμος.

Είναι λάθος να συμπεριλαμβάνεται ο Ψυχρός Πόλεμος, καθώς δεν επρόκειτο για πόλεμο.

Για μεγαλύτερη σαφήνεια και σύνδεση με τις θεματικές της 3ης διδακτικής ενότητας προτείνεται η προσθήκη του *«το τέλος των Αυτοκρατοριών και ο νέος χάρτης της Ευρώπης»* ή εναλλακτικά *«και τα νέα εθνικά κράτη της Ευρώπης»* μεταξύ του *«Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος»* και του *«1922 και πρόσφυγες».*

5. Η εποχή της παγκοσμιοποίησης

Οι αλλαγές στην καθημερινή ζωή μεταπολεμικά. Η πληροφορική επανάσταση και ο δικτυωμένος κόσμος. Υπερεθνικοί θεσμοί και παγκοσμιοποίηση. Οι σύγχρονες κρίσεις: οικονομική ανισότητα, περιβαλλοντικές καταστροφές, πρόσφυγες, πολιτισμικές συγκρούσεις.

Η διατύπωση ολόκληρης της ενότητας δυσκολεύει την κατανόηση του περιεχομένου της. Χρειάζονται, θεωρούμε, λιγότεροι όροι και περισσότερη περιγραφή. Προτείνεται η ακόλουθη διατύπωση: «Ο μεταπολεμικός κόσμος αλλάζει με ταχείς ρυθμούς. Πληροφορική επανάσταση και νέες μορφές επικοινωνίας. Κράτη και υπερεθνικοί θεσμοί. Παγκόσμιες διασυνδέσεις και αμοιβαίες επιρροές. Οι ανισότητες στο σύγχρονο κόσμο. Το περιβάλλον σε κίνδυνο. Μετανάστες και πρόσφυγες.»

Δεν γίνεται σαφές τι θεωρείται πολιτισμική σύγκρουση ούτε με ποιον τρόπο μπορεί να γίνει αντικείμενο διδασκαλίας στο Δημοτικό, γι αυτό και προτείνεται η αφαίρεσή της.

Γενικά σχόλια

Στις Ενότητες 3 και 4 των **Διδακτικών Ενοτήτων** υπάρχουν ορισμένα στοιχεία ελληνικής ιστορίας, αλλά όχι στις υπόλοιπες τρεις. Από την άλλη, η ελληνική ιστορία μόνον δεν μπορεί να καλύψει τη διδακτική ενότητα 3. «*Η εποχή των εθνικών κρατών*». Δεν είναι η Ελλάδα μόνη της στον κόσμο. Επομένως, ενώ η ελληνική ιστορία σαφώς υποβαθμίζεται, το θέμα της ενότητας 3, κατ' εξοχήν διεθνές/ευρωπαϊκό, αποκτά έναν έντονα ελληνοκεντρικό χαρακτήρα.

Θεματικοί Φάκελοι

2. Ο κόσμος της Ανατολής.

Δεν περιέχεται καμιά ρητή αναφορά σε Έλληνες, Ρωμαίους, Γραικούς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

3. Τα παιδιά στο σχολείο και τη δουλειά.

Η εμφάνιση της εκπαίδευσης τον 19ο αιώνα στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο. Η μαθητική ζωή. Τα παιδιά στη βιομηχανική επανάσταση: σιδηροδρομικοί σταθμοί, ανθρακωρυχεία και κλωστοϋφαντουργία.

Η εμφάνιση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο συμβαίνει πολύ ενωρίτερα από τον 19ο αιώνα, και μάλιστα ανθηρή ελληνική εκπαίδευση σημειώνεται

κατά την περίοδο της βενετικής και οθωμανικής κυριαρχίας, εντός και εκτός του ελληνικού χώρου.

4. Οι άνθρωποι της Επανάστασης και οι άνθρωποι στην Επανάσταση.

Επώνυμοι και «ανώνυμοι» πρωταγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης. Η καθημερινή ζωή των επαναστατημένων. Συνήθειες και πρακτικές.

Σκόπιμο θα ήταν η ενότητα 4 να προηγείται της ενότητας 3 καθώς με την προτεινόμενη σειρά δυσχεραίνεται η κατανόηση και της Ελληνικής Επανάστασης.

6. Από νοικοκυραίοι ... πρόσφυγες.

Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. Οι προσφυγικές πόλεις και συνοικισμοί στην Ελλάδα. Οι συνήθειες και ο πολιτισμός των προσφύγων.

Οι μαθητές θα διδαχθούν μετανάστευση και προσφυγιά στη νεότερη Ελλάδα, με μη επαρκείς γνώσεις για την ιστορική της πορεία ως κράτους.

7. Στα «χαρακώματα»: Άνθρωποι και πόλεμος στον 20ό αιώνα.

Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι και η ζωή των στρατιωτών και των αμάχων. Βομβαρδισμοί και πείνα. Αντίσταση και αντίποινα. Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων. Χιροσίμα – Ναγκασάκι.

Καλό είναι να απαλειφθεί ο «επικοινωνιακός» τίτλος «Στα χαρακώματα». Είναι ακριβής μεν για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όχι όμως για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (στον οποίο μπορεί να υπήρχαν περιστασιακά χαρακώματα, αλλά δεν έγινε «πόλεμος χαρακωμάτων») και σίγουρα όχι για τη Χιροσίμα που αναφέρεται ρητά.

9. Από τον 20ό στον 21ο αιώνα: Η ιστορία είμαστε εμείς.

Παγκοσμιοποίηση. Πλούσιοι και φτωχοί. Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον – οικολογικά κινήματα. Η έκρηξη της πληροφορίας και της τεχνολογίας.

Εκφράζονται έντονες επιφυλάξεις και αντιρρήσεις για τη διδασκαλία του φακέλου 9, με θέματα όπως «παγκοσμιοποίηση», «πλούσιοι και φτωχοί» κλπ. Για την πολύ σύγχρονη περίοδο δεν υπάρχει ακόμη υπεύθυνη ιστορική έρευνα, στην οποία θα βασιστεί το συναφές διδακτικό υλικό. Αντίθετα, ανακύπτει ο κίνδυνος να οδηγηθεί ένα τέτοιο μάθημα σε αναπαραγωγή διαφόρων στερεοτύπων.

Περιεχόμενα
(Διδακτικές Ενότητες;)

Θεωρούμε ότι η προϊστορία είναι εξαιρετικά εκτεταμένη, τουλάχιστον ως προς τις δύο πρώτες ενότητες, και θα μπορούσε να περιοριστεί.

Εάν οι ενότητες παραμείνουν ως έχουν, σημειώνονται οι εξής αναγκαίες διορθώσεις:

A. Προϊστορία

1. Παλαιολιθική – Μεσολιθική περίοδος

- Η εμφάνιση και εξέλιξη του ανθρώπινου είδους

Αντί *ανθρωπίνου είδους* γράφε *ανθρωπίνου γένους*

2. Νεολιθική περίοδος

- Η έναρξη του Παραγωγικού σταδίου στην **Μέση** Ανατολή (8000 π.Χ.).

Αντί **Μέση** Ανατολή γράφε *Εγγύς Ανατολή*

B. Αρχαιότητα

1. Το ιστορικό πλαίσιο της Αρχαιότητας

Από την υποενότητα - *Οι πηγές της αρχαιότητας και τα προβλήματά τους: η γραμματεία, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και τα υλικά κατάλοιπα με γραφή* προτείνεται να απαλειφθεί η φράση *και τα προβλήματά τους* και να προστεθούν τα νομίσματα και οι πάπυροι, η δε τελική διαμόρφωση να έχει ως εξής: *Πώς μαθαίνουμε για την Αρχαιότητα: αρχαίοι συγγραφείς και υλικά κατάλοιπα (επιγραφές, πάπυροι, νομίσματα, η σημασία της αρχαιολογίας)*

2. Γεωμετρική περίοδος: «σκοτεινοί χρόνοι» ή μια διαφορετική εποχή;

Στην υποενότητα - *Η παγίωση του θρησκευτικού συστήματος* η συγκεκριμένη έκφραση κρίνεται μάλλον ατυχής. Από την ίδια υποενότητα ο Όμηρος να μεταφερθεί στον 8ο αιώνα.

3. Αρχαϊκή εποχή: μεταρρυθμίσεις και βαθιές αλλαγές

Στη β΄ υποενότητα από τις *συγκρούσεις για την εξουσία* να απαλειφθούν ο προσδιορισμός *κοινωνικές* και η *ολιγαρχία* (οι συγκρούσεις για την εξουσία ήταν μεταξύ αριστοκρατών).

4. Κλασική Εποχή - 5ος αιώνας: Η δημοκρατία και ο πόλεμος

Οι *κοινωνικές τάξεις* να γίνουν «εισοδηματικές τάξεις» και προτείνεται να προστεθούν οι μέτοικοι και οι δούλοι.

Να συμπεριληφθεί ο νόμος του Περικλέους για το δικαίωμα του πολίτη, ο οποίος περιόριζε το πολιτικό σώμα μιας εξασφαλίζουσας στους πολίτες της πολλές παροχές πόλης.

5. Κλασική Εποχή - 4ος αιώνας: πόλεμοι ηγεμονίας και νέες πολιτικές δυνάμεις

Από την πρώτη υποενοότητα οι *Έλληνες στις αποικίες* να μεταφερθούν στην ενότητα 3.

6. Ελληνιστική εποχή: ο αρχαίος κόσμος μεγαλώνει

Οι «*μοναρχίες*» να γίνουν «βασίλεια» - Πύρρος και όχι Πύρος – το άνοιγμα νέων αγορών να φύγει. Υφίσταται ήδη κάποιους αιώνες.

Θεματικοί Φάκελοι

Από τον Θεματικό Φάκελο **B1. Θεοί, χρησμοί, αγώνες και ζαλισμένες ιέρειες: η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα** να απαλειφθούν οι *ζαλισμένες ιέρειες*

B5: Στο σπίτι και στο γυμναστήριο: όψεις της καθημερινής ζωής στην αρχαιότητα

Να αντικατασταθεί η λέξη *γυμναστήριον* από το **γυμνάσιον**.

Εκτιμάται θετικά η απόφαση να διδάσκεται η Βυζαντινή Ιστορία σε στενή συνάφεια με την Ιστορία της Μεσαιωνικής Δύσης καθώς και η χρονική έκταση από την Ύστερη Αρχαιότητα μέχρι τον 15ο αι. Ωστόσο, στους Ειδικούς Στόχους, με εξαίρεση τα σημεία (7) και (10), καταδεικνύεται ότι η έμφαση δίνεται στην Ιστορία της Μεσαιωνικής Δύσης και όχι στη Βυζαντινή.

Επισημαίνεται μάλιστα ότι από την πρώτη φράση των Ειδικών Στόχων (*Σκοποί της διδασκαλίας της Μεσαιωνικής Ιστορίας είναι οι μαθητές-τριες*) απουσιάζει και εδώ, όπως και στην ιστορία της Ε' Δημοτικού, η λέξη/όρος «Βυζαντινή»

Από το σημείο (3) των ειδικών στόχων (*3. Να κατανοήσουν τη σχέση των πληθυσμών με το φυσικό περιβάλλον, όπως επίσης με τον τρόπο παραγωγής στη φεουδαρχία, τη διάρθρωση των κοινωνικών τάξεων, τη δημογραφική φυσιολογία και τις μορφές εξουσίας των κοινωνιών που διαμορφώθηκαν.*) απουσιάζει η αναφορά στην (ελεύθερη) αγροτική κοινότητα των Βυζαντινών, όπως και η κοινωνική κινητικότητα που χαρακτήριζε το Βυζάντιο.

Σχετικά με το σημείο (8) (*8. Να κατανοήσουν την κεντρική σημασία της θρησκείας ως παράγοντα συνένωσης ή διαίρεσης των μεσαιωνικών κοινωνιών και ομάδων, το ρόλο της στη διαμόρφωση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών και την επίδραση που άσκησε στη διαμόρφωση δομικών πολιτισμικών στοιχείων της χριστιανικής Ευρώπης, τα οποία επιβιώνουν μέχρι σήμερα. Ταυτόχρονα, να κατανοήσουν τις συγκρούσεις μεταξύ θρησκευτικής και κοσμικής εξουσίας.*)

Παρατηρείται ότι ο «δομικός» χαρακτήρας της θρησκείας για τις μεσαιωνικές κοινωνίες υπερτονίζεται, ενώ δεν γίνεται αντίστοιχος λόγος για τον ρόλο της σε προγενέστερες ή και επόμενες εποχές. Όσον αφορά τις συγκρούσεις, σημειώνεται ότι με τον τρόπο διατύπωσης της φράσης υποδηλώνεται υπεροχή ή επιβολή της θρησκευτικής εξουσίας, γεγονός που δεν συνέβαινε στο Βυζάντιο.

Περιεχόμενα
(Διδακτικές Ενότητες;)

Σημειώνεται ότι από τις Διδακτικές Ενότητες απουσιάζει η ενότητα Α.

Ως Β Διδακτική Ενότητα αναγράφεται:

Β. Ύστερη Αρχαιότητα: σύνδεση με την ύλη της προηγούμενης τάξης με τη μορφή της κριτικής επισκόπησης

Προκύπτει το ερώτημα, ως πού εκτείνεται η Ύστερη Αρχαιότητα, καθώς, σύμφωνα με την *Πρόταση*, η Πρωτοβυζαντινή περίοδος, που ακολουθεί αμέσως παρακάτω ως ενότητα Γ, διαρκεί από τον 4ο ως τον 6ο αιώνα.

Γ. Πρωτοβυζαντινή περίοδος (4ος - 6ος αιώνας)

... /πολυγλωσσία και πολυφυλετικότητα.

Δεν υπάρχει, προφανώς, αντίρρηση στην αναφορά της πολυγλωσσίας και της πολυφυλετικότητας. Ωστόσο, ενώ παρακάτω (σελ. 39) στον 2ο Θεματικό Φάκελο τονίζεται η λατινική γλώσσα στο πλαίσιο της ρωμαϊκής κληρονομιάς, δεν υπάρχει πουθενά στη συνέχεια αναφορά στη σταδιακή κατίσχυση και τελικά καθολική επικράτηση της ελληνικής γλώσσας.

Δ. Μεσοβυζαντινή περίοδος (7ος - 12ος αιώνας/1204)

Εκτεταμένες εισβολές νέων λαών που εγκαθίστανται και αποκόπτουν εδάφη της αυτοκρατορίας, ενώ φτάνουν συχνά στην Κωνσταντινούπολη και την πολιορκούν (Βούλγαροι, Άραβες) / μείωση της εμπορικής δραστηριότητας /μικροκαλλιεργητές και στρατιωτικοποίηση (θέματα) / Εικονομαχία / πολιτική και θρησκευτική διάσταση με τη Δύση: συγκρότηση κοσμικής εξουσίας από τον πάπα της Ρώμης και η ανακήρυξη του Καρλομάγνου ως αυτοκράτορα των Ρωμαίων με το επιχείρημα ότι ο θρόνος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας παρέμεινε κενός, αφού την εξουσία στην Κωνσταντινούπολη κατείχε γυναίκα, η Ειρήνη / οι πόλεμοι του Βασιλείου του Β΄: το τελευταίο εγχείρημα εδαφικής αποκατάστασης της αυτοκρατορίας / Βυζάντιο και Ρώσοι / το Βυζάντιο ανάμεσα στον χριστιανικό κόσμο της Δύσης και τον ισλαμικό της Ανατολής: οι σταυροφορίες.

Από την Εικονομαχία μεταβαίνουμε στον Βασίλειο Β΄. Δεν υπάρχουν ουσιαστικές αναφορές στη Μακεδονική δυναστεία και τα επιτεύγματα (στρατιωτικά, νομοθετικά, πολιτιστικά) της εποχής (από το 867 ως το 1056). Αγνοείται, μεταξύ άλλων, ο «πρώτος βυζαντινός ουμανισμός» και γίνεται ρητή αναφορά μόνο στον Βασίλειο Β΄, στον οποίο

λανθασμένα αποδίδεται το τελευταίο εγχείρημα εδαφικής αποκατάστασης της αυτοκρατορίας, καθώς αυτό έγινε επί Κομνηνών.

E. Πρώιμος Μεσαίωνας στη Δύση (5ος-10ος αιώνας)

Βαρβαρικές επιδρομές, λεηλασίες της Ρώμης και διάλυση δυτικού ρωμαϊκού κράτους (τελευταίος αυτοκράτορας ο Ρωμύλος Αυγουστύλος)/ γερμανικά φύλα (Γότθοι, Βάνδαλοι, Φράγκοι, Αλεμάνοι, Βουργουνδοί, Άγγλοι, Σάξονες) / ενοποίηση γερμανικών κρατών υπό τον Καρλομάγνο και τον Όθωνα Α΄ / εκχριστιανισμοί / Ισλάμ και δημιουργία του αραβοϊσλαμικού κόσμου / δημογραφική πτώση / καταστροφή των συγκοινωνιακών και εμπορικών δικτύων / καταστροφή και συρρίκνωση των πόλεων-αγροτικές κοινωνίες / το κράτος των Φράγκων: Μεροβίγγεια και Καρολίγγεια δυναστεία / νέοι εισβολείς: Βίκινγκς και Μαγυάροι.

Η ονομαστική μνεία του τελευταίου δυτικού ρωμαίου αυτοκράτορα προκαλεί εύλογα το ερώτημα, γιατί απουσιάζει στη συνέχεια από την οικεία ενότητα η αναφορά στον τελευταίο βυζαντινό αυτοκράτορα, Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο.

Z. Υστεροβυζαντινή περίοδος και Ύστερος Μεσαίωνας στη Δύση (13ος - 15ος αιώνας)

Μικρή Εποχή των Παγετώνων / Μαύρος Θάνατος (1347) / όξυνση των ταξικών αντιθέσεων- εργατικές και αγροτικές εξεγέρσεις / «εμπορική επανάσταση» και ανάπτυξη τραπεζικού συστήματος / Εκατονταετής Πόλεμος Αγγλίας-Γαλλίας (1337- 1453) / διώξεις των Εβραίων από την Αγγλία (1290), Γαλλία (1306) και Ισπανία (1492) Η άλωση της Κωνσταντινούπολης και η λατινοκρατία / η αυτοκρατορία της Νίκαιας, το Δεσποτάτο της Ηπείρου και η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας (1204-1461): τα εξόριστα κράτη / Σελτζούκοι και Οθωμανοί Τούρκοι: μια νέα ισλαμική μεσαιωνική αυτοκρατορία σχηματίζεται (χρονικά όρια: 13ος αιώνας-1918, προέλευση, διευκρίνιση και διάκριση των όρων «Οθωμανός» και «Τούρκος», εξάπλωση στα ασιατικά και ευρωπαϊκά εδάφη του βυζαντινού κράτους, σχέσεις με αυτό) / η δυναστεία των Παλαιολόγων και οι σχέσεις με τη Δύση (εμπορικές σχέσεις με τις ιταλικές πόλεις, παροχή προνομίων, Σύνοδος της Φεράρας) / Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς: απόηχος, συνέπειες και εγγραφή στη λαϊκή παράδοση.

Παρατηρείται ότι υπάρχει άνιση βαρύτητα προς όφελος του Ύστερου Μεσαίωνα, ο οποίος ανοίγεται σε πολλά θέματα, όχι όμως και στην εποχή των Παλαιολόγων, για την οποία θίγονται, κατά πρόφαση μόνο, εντελώς τετριμμένα θέματα. Αποφεύγεται η παράλληλη ανάδειξη των δύο τμημάτων της Χριστιανοσύνης (ελληνόφωνη Ανατολή και λατινόφωνη Δύση), τα οποία βιώνουν ταυτόχρονα έναν 14ο αιώνα μεστό κρίσεων με

παρόμοια φαινόμενα όπως τον Μαύρο Θάνατο, τις ακραίες κλιματολογικές συνθήκες, διαδοχικούς λιμούς, πολιτικές και κοινωνικές εξεγέρσεις κ.τ.λ.

Επιπλέον δεν υπάρχει ούτε νύξη για την Παλαιολόγεια αναγέννηση, κορυφαίας πολιτιστικής σημασίας, όχι μόνο για το Βυζάντιο, αλλά και για τη συμβολή της στην πρόωπη ιταλική Αναγέννηση.

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης και η λατινοκρατία. Παρότι μπορεί να θεωρηθεί αυτονόητο, δεν αναγράφεται ότι πρόκειται για την άλωση του 1204. Η *λατινοκρατία* φαίνεται να συνδέεται αποκλειστικά με την Κωνσταντινούπολη και δεν γίνεται αναφορά στις πολυάριθμες δυτικές κυριαρχίες στον ελληνικό χώρο, κυρίως τη βενετική, από τον 13ο έως και τον 18ο αι.

Η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας αναφέρεται, εσφαλμένα, ως *Σύνοδος Φεράρας*.

Θεματικοί Φάκελοι

2. Η ρωμαϊκή κληρονομιά

Πολιτική: εγχειρήματα ανασύστασης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Λατινική γλώσσα. Ρωμαϊκό δίκαιο (Ιουστινιάνειος κώδικας). Μεσαίωνα και αρχαιότητα: αντιγραφείς χειρογράφων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν υπάρχει αντίστοιχη αναφορά στην ελληνική γλώσσα του Βυζαντίου και στη συμβολή του ελληνικού και ελληνιστικού πολιτισμού στη διαμόρφωση του Βυζαντίου. Επίσης, με την απόδοση της αντιγραφής και επομένως διάσωσης των κειμένων της Αρχαιότητας στη ρωμαϊκή κληρονομιά (;) και στον (δυτικό;) μεσαίωνα αποσιωπάται η ουσιαστικότερη συμβολή των Βυζαντινών σε αυτήν.

3. Πόλεμοι για την πίστη ή πόλεμοι στο όνομα του Θεού (πολεμώντας αλλόθρησκους και αιρετικούς)

Ο πόλεμος Βυζαντίου-Περσών για την Ιερουσαλήμ και τον Τίμιο Σταυρό επί Ηρακλείου και Σασσανιδών (626-630). Ο ιερός πόλεμος των Αράβων (Τζιχάντ): έμφαση στη σύγκρουση ανάμεσα στον ισλαμικό και χριστιανικό κόσμο και στην «πολιορκία» της Ευρώπης. Εικονομαχία. Σταυροφορίες: ο ιερός πόλεμος των Χριστιανών της Δύσης. Αφορισμός και Ιερά Εξέταση. Διώξεις αιρετικών στο Βυζάντιο και στη Δύση. Διώξεις Εβραίων και εβραϊκή διασπορά.

Στους «θρησκευτικούς» πολέμους εντάσσεται, τελείως αδόκιμα, η *Εικονομαχία*, ενώ οι πόλεμοι Βυζαντίου και Περσών φέρονται ως να έγιναν αποκλειστικά για την Ιερουσαλήμ και τον Τίμιο Σταυρό.

4. Θρησκεία και εξουσία

Ποιος έχει μεγαλύτερη εξουσία; (α) Ο τέταρτος γάμος του Λέοντα ΣΤ' του Σοφού, (β) το προνόμιο της στέψης των βασιλέων: η Έριδα της Περιβολής, (γ) η Αιχμαλωσία της Αβινιόν. Το Σχίσμα (1054) και οι δύο κόσμοι της χριστιανικής Ευρώπης.

Δεν γίνεται αντιληπτό τι εννοείται με τη φράση *μεγαλύτερη εξουσία*.

Τα αναφερόμενα υποθέματα δεν υπακούουν σε συγκεκριμένο άξονα. Πρόκειται τόσο για «ενδοχριστιανικές» αντιπαραθέσεις όσο και για κρίσεις και συγκρούσεις μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας.

6. Ο αραβοϊσλαμικός πολιτισμός και ο χριστιανικός κόσμος

Αριστοτέλης, άλγεβρα, χημεία, χαρτί, βυζαντινή τέχνη.

Γιατί ο Αριστοτέλης συνδέεται μόνον με τον αραβοϊσλαμικό πολιτισμό;

9. Η γυναίκα στο Μεσαίωνα: *α) Κοινωνικά χαρακτηριστικά του γυναικείου φύλου, β) γυναικείες προσωπικότητες που μπορούν να προσεγγιστούν με βιογραφική μέθοδο: Η Χίλντεγκαρντ του Μπίνγκεν (12ος αιώνας), η Ζαν ντ' Αρκ (15ος αιώνας), η Θεοδώρα (6ος αι.) και η Άννα Κομνηνή (12ος αιώνας).*

Η διατύπωση «Κοινωνικά χαρακτηριστικά του γυναικείου φύλου» είναι ασαφής και μάλλον άστοχη.

Πέρα από το γεγονός ότι θα έπρεπε να υπάρχει ενδεχομένως και αντιδιαστολή μεταξύ Βυζαντινής και γυναίκας της μεσαιωνικής Δύσης, αναρωτιέται κανείς με ποια κριτήρια γίνεται η επιλογή των προσωπικοτήτων; Η Χίλντεγκαρντ είναι σημαντική πνευματική προσωπικότητα, αλλά δεν υπάρχει αντίστοιχη γυναίκα υμνογράφος του Βυζαντίου ή φιλόσοφος, όπως η Υπατία.

14. Άγιοι και δαίμονες στο βυζαντινό κόσμο: *Προλήψεις και δεισιδαιμονίες για το καλό και το κακό. Η δαιμονοποίηση της αρχαίας θρησκείας, ο ναός ως κατοικία αγίου, η προσευχή και η νηστεία εξορκίζει τα κακά πνεύματα.*

Δεν υπάρχει αντίστοιχο κεφάλαιο για τη Δύση και προφανώς υπηρετείται η χρόνια «δαιμονοποίηση» του Βυζαντίου. Όσον δε αφορά στη *δαιμονοποίηση* της αρχαίας θρησκείας, εξίσου και αυτή υπακούσει στην ίδια αντίληψη.

Ειδικοί στόχοι

Στους **ειδικούς στόχους** για μια ακόμη φορά λείπει οποιαδήποτε αναφορά στην ελληνική ιστορία. Αλλά και για τη διεθνή διάσταση, οι στόχοι είναι ελλιπείς: απουσιάζουν μείζονα ζητήματα όπως η συγκρότηση των πρώιμων εθνικών κρατών ως νέα μορφή διακυβέρνησης τον 16ο και 17ο αιώνα, το διακύβευμα της εθνικής ιδέας και η άνοδος της δημοκρατικής διακυβέρνησης, το ευρωπαϊκό σύστημα κρατών στη μεταβεσφαλιανή περίοδο και άλλα.

Περιεχόμενα
(Διδακτικές Ενότητες;)

A. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία (απαρχές-αρχές 19ου αι.)

Εξάπλωση-κατάκτηση. Θεσμοί του κράτους: Σουλτάνος και ανάκτορα, τιμαριωτικό σύστημα, παιδομάζωμα (ντεβσιρμέ), δικαιοσύνη, φορολογικό σύστημα. Θρησκευτικοί θεσμοί, κοινότητες και πρακτικές.

Πλήρης απουσία της περιόδου της βενετοκρατίας (θεσμοί, κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες, παιδεία, λογοτεχνία, τέχνη).

Δεν υπάρχει διακριτή αναφορά στον ελληνικό κόσμο και σε σημαίνουσες όψεις της ιστορίας του καθ' όλη την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας (Εκκλησία, ελληνική εκπαίδευση, ελληνικό βιβλίο, γενικά η ελληνική παιδεία, επαναστατικά κινήματα) αλλά και στην ελληνική διασπορά της περιόδου. Γενικά, η Διδακτική Ενότητα Α', κρίνεται ότι πρέπει να εμπεριέχει σαφή ενότητα για τον ελληνικό κόσμο, συνδυαστικά και με όσα συζητούνται για την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η έμφαση σε χριστιανούς ραγιάδες αλλά και σε χριστιανικές ελίτ μπορεί εδώ να συμβάλει στην συγκρότηση μιας πιο διαφοροποιημένης και σύνθετης εικόνας.

Γ. Η απολυταρχική Ευρώπη (16ος-17ος)

Η διαμόρφωση του συγκεντρωτικού κράτους και της απολυταρχίας -«Ένδοξη Επανάσταση» στην Αγγλία, ανάπτυξη Ρωσίας. Εμπορική επανάσταση. Αγροτική / δημογραφική επανάσταση, Επιστημονική επανάσταση (γράμματα, τέχνες, ιδέες).

Λείπει η διαμόρφωση του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών μετά το 1648 και τη Συνθήκη της Βεσφαλίας. Λείπει ακόμη το μείζον ζήτημα της νεότερης ευρωπαϊκής

ιστορίας, δηλαδή η αντιπαλότητα των αριστοκρατών είτε με τις εθνικές μοναρχίες είτε με την αστική τάξη, και η εμμονή της αριστοκρατίας στη νομική ανισότητα των ανθρώπων. Δεν είναι κατανοητό πώς οι μαθητές θα αντιληφθούν τις έννοιες του Διαφωτισμού και των φιλελεύθερων επαναστάσεων του 1776-1860 (αν και η χρήση του όρου «φιλελεύθερες» επαναστάσεις αποφεύγεται στο σχέδιο προγράμματος) χωρίς αυτά τα στοιχεία.

Απουσιάζει επιπλέον η αναφορά σε σημαντικά κράτη της περιόδου όπως η Γαλλία, η Ισπανία και η Αυστρία.

Δ. Διαφωτισμός και Επανάστασεις (18ος – μέσα 19ου)

Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός. Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Αμερικανική Επανάσταση. Γαλλική Επανάσταση. Ελληνική Επανάσταση. Συνέδριο Βιέννης και Παλινόρθωση. Επανάστασεις 1830-1848.

Η Ελληνική Επανάσταση κατέχει περιορισμένη θέση στην όλη Διδακτική Ενότητα.

Γιατί το Συνέδριο της Βιέννης έπεται της Ελληνικής Επανάστασης;

Αντί για «Επανάστασεις 1830-1848», προτείνεται «Επανάστασεις 1820-1848».

Σημειώνεται επίσης ότι απουσιάζουν οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι.

Στ. Εθνικισμοί και Εθνικά Κράτη (19ος)

Οθωμανική αυτοκρατορία και εκσυγχρονιστικές απόπειρες (Τανζιμάτ). Το Ανατολικό Ζήτημα. Βαλκανικοί εθνικισμοί και βαλκανικά έθνη-κράτη (ως το Συνέδριο του Βερολίνου). Η εθνικιστική ιδεολογία (το γαλλικό και το γερμανικό παράδειγμα). Ιταλική ενοποίηση. Γερμανική ενοποίηση.

Αντί «εθνικιστική ιδεολογία», προτείνεται «εθνική ιδεολογία».

Θεματικοί Φάκελοι

A.2. Από τη Βενετοκρατία στην οθωμανική κυριαρχία: το Ηράκλειο Κρήτης.

Ένας εικονικός περίπατος στο ενετικό και το οθωμανικό παρελθόν της πόλης μέσα από τα μνημεία της πόλης. Οθωμανική κατάκτηση και μετατροπή ενετικών κτισμάτων σε μουσουλμανικά. Εξισλαμισμοί. Οι σχέσεις των ντόπιων χριστιανών με την Ενετική και την Οθωμανική διοίκηση αντίστοιχα. Οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων.

Τα σύνθετα ζητήματα που θίγονται, ειδικά για τον βενετοκρατούμενο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο), για να είναι κατανοητά θα απαιτούσαν μια προηγούμενη πλαισιωτική αναφορά στην περίοδο της βενετοκρατίας στην Κρήτη. Ζητήματα όπως οι εξισλαμισμοί και η σχέση με τη διοίκηση υπερβαίνουν τα στενά όρια της πόλης και

σκόπιμο θα ήταν να μελετηθούν σε σύνδεση και με την υπόλοιπη Κρήτη. Στους «ντόπιους χριστιανούς» δεν γίνεται διάκριση σε ελληνορθόδοξους και Λατίνους, τουλάχιστον κατά τη βενετοκρατία, ενώ απουσιάζει η κύρια διάκριση των εγχώριων πληθυσμών, κατά την ίδια περίοδο, η κοινωνική.

Δ.1. Πολιορκίες στην Ελληνική Επανάσταση.

Οι τρόποι διεξαγωγής των πολεμικών συγκρούσεων και η 'τεχνολογία' του πολέμου κατά τη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Δύο παραδείγματα πολιορκίας: Τριπολιτσά και Μεσολόγγι.

Προκειμένου να μην υπογραμμίζεται μόνο ο στρατιωτικός χαρακτήρας της επανάστασης, προτείνονται (α) ως τίτλος του θεματικού Φακέλου «**Πόλεμος και πολιτική στην ελληνική επανάσταση**» και (β) η συμπερίληψη κεντρικών ζητημάτων της Ελληνικής Επανάστασης, π.χ. τα Συντάγματα –το πλέον νεωτερικό στοιχείο της Ελληνικής Επανάστασης–, οι στρατιωτικές ομάδες, οι πολιτικοί, ο φιλελληνισμός, η διπλωματία, η ιδεολογία κ.ά.

Δ.2. Ελληνικές παροικίες στην Ευρώπη (Μασσαλία, Τεργέστη, Βιέννη, Οδησός)

Τρόποι διαμόρφωσης, λειτουργίας και διοίκησης των ελληνικών παροικιών. Χωροταξική / πολεοδομική ανάπτυξη των ελληνορθόδοξων παροικιών και εικονική περιήγηση στις συγκεκριμένες πόλεις, μέσα από τα μνημειακά τεκμήρια του παροικιακού ελληνισμού. Εμπορικά δίκτυα και οικογενειακοί δεσμοί.

Απουσιάζει η παλαιότερη και πολύμορφη ελληνική παροικία στη Δύση, αυτή της Βενετίας. Σημειώνεται διαφοροποίηση όρων στην ίδια παράγραφο, χωρίς εξήγηση, όπως *ελληνικών παροικιών, ελληνορθόδοξων παροικιών, παροικιακού ελληνισμού.*

Δ.3. Γυναίκες και Επανάσταση.

Όψεις της γυναικείας συνεισφοράς στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, μέσα από επώνυμα και ανώνυμα παραδείγματα. Η θέση των επώνυμων γυναικών που συνεισέφεραν στον αγώνα μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Συζήτηση για αλλαγές στη θέση της γυναίκας που μπορεί να επιφέρει η επαναστατική εμπειρία.

Επαναλαμβάνεται, όπως και στον φάκελο Δ1, ότι απουσιάζουν θεματικές για κεντρικά ζητήματα της Ελληνικής Επανάστασης, π.χ. τα Συντάγματα –το πλέον νεωτερικό στοιχείο της Ελληνικής Επανάστασης–, οι στρατιωτικές ομάδες, οι πολιτικοί, ο φιλελληνισμός, η διπλωματία, η ιδεολογία κ.ά.

E.1. Το εργοστάσιο και η εργατική τάξη: παιδική και γυναικεία εργασία.

Οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης για τις γυναίκες και τα παιδιά στα ορυχεία και τα εργοστάσια στις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης. Η αντιμετώπισή τους από τους εργοδότες τους και τα εργατικά ατυχήματα. Αμοιβές και ωράριο εργασίας. Νομοθετικές ρυθμίσεις για την παιδική εργασία.

Το «*Νομοθετικές ρυθμίσεις για την παιδική εργασία*» προτείνεται να γίνει «*Νομοθετικές ρυθμίσεις για την εργασία των γυναικών και των παιδιών*».

E.2. Ο αστός κατακτητής. Μια αστική οικογένεια στην Ελλάδα του 19ου αιώνα.

Εισοδήματα και οικιακές δαπάνες μιας αστικής οικογένειας. Το αστικό σπίτι και η διαμόρφωση των χώρων του. Οι έμφυλοι ρόλοι και τα 'καθήκοντά' τους. Κοινωνικότητα και ελεύθερος χρόνος.

Η έννοια του «αστού κατακτητή», που προέρχεται από το έργο του Charles Morazé, *Les bourgeois conquérants*, είναι εδώ ασαφής και όχι τόσο δόκιμη.

E.3. Δικαίωμα ψήφου και καθολική ψηφοφορία

Κοινοβουλευτισμός και σύγχρονες αστικές αξίες. Το Σύνταγμα. Οι έννοιες του 'λαού' και του πολίτη. Κριτήρια συμμετοχής στις εκλογές. Ποιοι έχουν δικαίωμα ψήφου και ποιοι αποκλείονται. Καθολική ψηφοφορία και είσοδος των μαζών στην πολιτική. Γυναικεία ψήφος.

Προτείνεται να απαλειφθεί το «*και καθολική ψηφοφορία*» από τον τίτλο του θεματικού φακέλου E.3 και να αντικατασταθεί το «*Καθολική ψηφοφορία και είσοδος των μαζών στην πολιτική. Γυναικεία ψήφος*», από το «*Οι αγώνες για το δικαίωμα ψήφου και ο σταδιακός εκδημοκρατισμός του πολιτικού συστήματος*», καθώς δεν μπορεί να γίνει λόγος για εδραίωση της καθολικής ψηφοφορίας των ανδρών πριν την περίοδο 1880-1914 ούτε βεβαίως για γυναικεία ψήφο πριν το 1918, ζητήματα που εμπίπτουν στην ύλη της Α' Λυκείου.

Περιεχόμενα
(Διδακτικές Ενότητες;)

A. Ο καπιταλισμός ως παγκόσμιο σύστημα (1880 - 1914)

Η εδραίωση της νεωτερικότητας

Τεχνολογικές καινοτομίες και αλλαγές στις μεταφορές και τις επικοινωνίες. Εργοστάσια και βιομηχανικές πόλεις. Ο κόσμος της εργασίας – συνδικαλιστικό κίνημα – συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης. Ο αγώνας για τη χειραφέτηση των γυναικών. Η αίσθηση του μοντέρνου: ζωγραφική, φωτογραφία, λογοτεχνία.

Η «νεωτερικότητα» δεν εδραιώθηκε μετά το 1880, και πάντως, ακόμη και εάν θέλει κάποιος να ισχυριστεί ότι εδραιώθηκε τότε, τα περιεχόμενα της ενότητας δεν είναι αυτά στα οποία θα μπορεί να βασίσει τον συναφή ισχυρισμό.

Μετά το «ο αγώνας για τη χειραφέτηση των γυναικών» προτείνεται η προσθήκη του «Καθολική ψηφοφορία και είσοδος των μαζών στην πολιτική. Γυναικεία ψήφος (μετά το 1918)».

Μολονότι η ενότητα έχει ως χρονικό όριο το 1914, δεν μπορεί, θεωρούμε, να διδαχθεί «η αίσθηση του μοντέρνου: ζωγραφική, φωτογραφία, λογοτεχνία» χωρίς τον μεσοπόλεμο και χωρίς την αρχιτεκτονική.

Η περιπέτεια του εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα

Τα μεγάλα έργα υποδομών. Ναυτιλία, εμπόριο, διασπορά. Υπερπόντια μετανάστευση. Η χρεοκοπία και ο ΔΟΕ. Η πολιτική ανανέωση. Ο κόσμος της υπαίθρου και η αγροτική μεταρρύθμιση. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Η εκβιομηχάνιση και το εργατικό κίνημα.

Μεταξύ του «*Η χρεοκοπία*» «και ο ΔΟΕ» να προστεθεί «ο πόλεμος του 1897»

Μεταξύ του «*Η πολιτική ανανέωση*» και «*Ο κόσμος της υπαίθρου*» να προστεθεί «η επέκταση του ελληνικού κράτους», καθώς η αγροτική μεταρρύθμιση δεν μπορεί να εξεταστεί έξω από το πλαίσιο της εδαφικής επέκτασης.

Επισημαίνεται ακόμη η απουσία αναφοράς στα ονόματα των Χ. Τρικούπη και Ε. Βενιζέλου (ενώ, στην ενότητα Ζ' της Γ' Γυμνασίου, πριν έχουν αναφερθεί οι Καποδίστριας, Όθων και Γεώργιος Α').

Αποικιοκρατία και ιμπεριαλισμός

Διεθνοποίηση της οικονομίας και αυτοκρατορικές φιλοδοξίες. Η αποικιοκρατία σε Ασία και Αφρική. Ο ιμπεριαλιστικός ανταγωνισμός των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

B. Η κατάρρευση των αυτοκρατοριών

Καθώς η ενότητα Β («*Η κατάρρευση των Αυτοκρατοριών*») περιλαμβάνει τρεις υποενότητες από τις οποίες οι δύο αναφέρονται στην Ελλάδα, είναι πιθανό να προκληθεί σύγχυση στον μαθητή ως προς τον ρόλο της Ελλάδας στην κατάρρευση των Αυτοκρατοριών. Και πάλι, όπως και στην ΣΤ' Δημοτικού, προσδίδεται ένας έντονος, στενά ελληνοκεντρικός χαρακτήρας σε ένα κατ' εξοχήν ευρωπαϊκό ζήτημα. Ως προς την κατάρρευση καθεαυτήν πρέπει να διευκρινιστεί ότι πρόκειται για την κατάρρευση των αυτοκρατοριών της ηπειρωτικής Ευρώπης (Αυστροουγγαρία, Ρωσική και Γερμανική) όχι όμως των δύο μεγάλων αποικιακών αυτοκρατοριών της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας.

Ελλάδα: αλυτρωτισμός - εδαφική επέκταση και εθνική ολοκλήρωση

Η Μεγάλη Ιδέα. Τα Βαλκάνια στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Τα αίτια. Τα αντίπαλα στρατόπεδα, η έκρηξη του πολέμου και τα μέτωπα. Ο χαρακτήρας του πολέμου («πόλεμος χαρακωμάτων», χρήση επιστήμης/τεχνολογίας) και η εμπειρία των στρατιωτών. Η ρωσική επανάσταση. Οι συνέπειες του πολέμου: η αρχή των εθνοτήτων, η δημιουργία νέων κρατών, οι «αναθεωρητικές» δυνάμεις, μειονότητες, ΚΤΕ.

Μετά το «*και η εμπειρία των στρατιωτών*» να προστεθεί «Ο παγκόσμιος χαρακτήρας του πολέμου, Ευρώπη και ΗΠΑ».

Μετά το «*Η ρωσική επανάσταση*» να προστεθεί «και το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος (ΕΣΣΔ)» και μετά το «*ΚΤΕ*» να προστεθεί «, μιλιταρισμός».

Η διαμάχη αναθεωρητικών και συντηρητικών δυνάμεων αφορά τον μεσοπόλεμο, όχι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Γ. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

Στην ενότητα Γ' (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος) εντάσσεται λανθασμένα ο «μεσοπόλεμος» και αυτός ακόμη με τρόπο λανθασμένο (ξεκινά από την Κρίση του 1929, ενώ οι «αναθεωρητικές δυνάμεις» και η ΚΤΕ, θέματα κατ' εξοχήν του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου μεσοπολέμου, έχουν ενταχθεί στην «*Κατάρρευση των Αυτοκρατοριών*»).

Προτείνεται λοιπόν για την ενότητα Γ' ο τίτλος «Η εποχή του Μεσοπολέμου και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος».

Η εποχή του Μεσοπολέμου

Η οικονομική κρίση του 1929. Η κρίση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας α) ιταλικός φασισμός, β) γερμανικός ναζισμός, γ) αυταρχικά και φασιστικά κινήματα, δ) ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, ε) δικτατορία Ι. Μεταξά.

Δεν ξεκινά ο μεσοπόλεμος από το 1929. Πρέπει να γίνει αναφορά στην περίοδο 1919-29. Εδώ εντάσσεται η διαμάχη αναθεωρητικών-συντηρητικών κρατών και η ΚτΕ (που έχει σημασία και σε μη-ευρωπαϊκές κρίσεις, π.χ. Μαντσουρία 1931, Αβησσυνία 1935). Ο μη ευρωπαϊκός κόσμος είναι υποβαθμισμένος, ενώ λείπει και το ζήτημα της «μεγάλης διεθνούς κρίσης της δεκαετίας του 1930», με την επιθετικότητα του Χίτλερ, και οι αλληπάλληλες αντιπαραθέσεις, Ρηνανία 1936, Αυστρία/Άνσλους 1938, Σουδητία/Μόναχο 1938, Τσεχοσλοβακία 1939, Πολωνία 1939 που δεν καλύπτεται επαρκώς με «Τα αίτια του πολέμου» στην επόμενη ενότητα (Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος).

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Τα αίτια του πολέμου. Η εξέλιξη και τα θέατρα του πολέμου. Η γερμανική κατοχή στην Ευρώπη. Η εξόντωση των Εβραίων. Η κατάρρευση του Άξονα. Η μνήμη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

(Τι θα περιλαμβάνει «Η μνήμη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου»;

Η Ελλάδα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος. Η εισβολή των Γερμανών και η συνθηκολόγηση. Η ελληνική κοινωνία στη διάρκεια της Κατοχής. Η αντίσταση και η συνεργασία. Η απελευθέρωση.

Δ. Ο Ψυχρός Πόλεμος

Ένας διαιρεμένος κόσμος

Η αποαποικιοποίηση και το κίνημα των Αδεσμεύτων. Η διαίρεση της Ευρώπης: τα βασικά κοινωνικά-πολιτικά χαρακτηριστικά των δύο μπλοκ. Οικονομική ευημερία και κοινωνικό κράτος. Η ανάδυση της Ιαπωνίας. Η προσπάθεια ευρωπαϊκής ενοποίησης (η ιδέα, οι πρώτες προσπάθειες, η ΕΟΚ). Κινήματα διαμαρτυρίας στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ: (προτείνεται εδώ η προσθήκη «κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα») Βιετνάμ και αντιπολεμικό κίνημα, Μάης '68, φεμινισμός, οικολογία. Η κρίση του 1973 και η οικονομική ύφεση.

Ο Ψυχρός Πόλεμος αποδίδεται λανθασμένα. Ενδεικτικά και μόνον, δεν ήταν η αποαποικιοποίηση τμήμα του: η σύγχρονη διεθνής έρευνα τονίζει ότι επρόκειτο για δύο διαφορετικές διεθνείς διεργασίες, και μάλιστα αντιμετωπίζει με ιδιαίτερα κριτικό τρόπο

τον λεγόμενο «ψυχροπολεμικό φακό», μέσω του οποίου οι δύο υπερδυνάμεις προσλάμβαναν τα προβλήματα του Τρίτου Κόσμου που εδράζονταν στις περιφερειακές, τοπικές κοινωνικές και οικονομικές ιδιαιτερότητές του. Όταν αναλύεται το «1968» ορθώς αναφέρονται ρητά τα κινήματα διαμαρτυρίας, το Βιετνάμ, το αντιπολεμικό κίνημα, ο Μάης του '68, ο φεμινισμός, η οικολογία, ωστόσο απουσιάζουν και πρέπει να προστεθούν η Άνοιξη της Πράγας και η σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία. Σε κάθε περίπτωση, ο Ψυχρός Πόλεμος δεν τελειώνει το 1973, εκεί δηλαδή που ολοκληρώνεται η ενότητα Δ'. Επιπλέον, σημειώνεται ότι η επόμενη ενότητα, Ε', ξεκινά από το έτος 1989, ενώ παρακάμπτεται η περίοδος 1973-1989, σαν αυτή να μην υπάρχει.

Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι η ίδρυση της ΕΟΚ και το κίνημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης παρουσιάζονται στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Δεν αναφέρονται ως χωριστή ενότητα και πάντως ως μείζονος σημασίας διεργασίες που σχετίζονται με την υπέρβαση των εθνικιστικών αντιπαλοτήτων στην Ευρώπη.

Η μεταπολεμική Ελλάδα

Από την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο. Η κληρονομιά του Εμφυλίου και το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου. Το μεταπολεμικό «οικονομικό θαύμα», 1953-1973. Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση. Η πορεία εκδημοκρατισμού στην Ελλάδα από την πτώση της χούντας μέχρι το 1989.

Στην περίπτωση της μεταπολεμικής Ελλάδας δεν αναφέρονται τα ονόματα των Κωνσταντίνου Καραμανλή, Γεωργίου και Ανδρέα Παπανδρέου, καθώς και –πολύ περισσότερο– η Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ το 1961 και η προσχώρηση το 1981.

Ε. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και οι νέες συγκρούσεις

Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και η εποχή της παγκοσμιοποίησης.

*1989: η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη. [η διάλυση της ΕΣΣΔ] Η διεύρυνση της ΕΕ, διεθνικοί οργανισμοί, η ανάδυση της Κίνας. Η κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού και η εγκατάλειψη του κράτους πρόνοιας. Τεχνολογικές επαναστάσεις: πληροφορική, επικοινωνίες, αλλαγές στην παραγωγή και τον τρόπο ζωής
Ελλάδα : Αποβιομηχάνιση και αποδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού – έκρηξη της τουριστικής βιομηχανίας – αλλαγή καταναλωτικών προτύπων και τρόπου ζωής - ένταξη στο Ευρώ.*

Οι νέες συγκρούσεις στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Εμφύλιοι πόλεμοι και εθνικισμός, (Γιουγκοσλαβία). Στρατιωτικές επεμβάσεις (πόλεμος του Κόλπου, εισβολή σε Ιράκ και Αφγανιστάν). Θρησκευτικός ριζοσπαστισμός (11η Σεπτεμβρίου, ισλαμική τρομοκρατία). Προσφυγική κρίση και ξενοφοβία.

Και για την περίπτωση της Α΄ Λυκείου, εκφράζονται έντονες επιφυλάξεις και αντιρρήσεις για τη διδασκαλία της μεταψυχροπολεμικής εποχής (πόλεμοι στη Γιουγκοσλαβία, «ισλαμική τρομοκρατία», προσφυγική κρίση κλπ), για την οποία δεν υπάρχει ακόμη υπεύθυνη ιστορική έρευνα στην οποία θα βασιστεί το συναφές διδακτικό υλικό. Αντίθετα, ανακύπτει ο κίνδυνος να οδηγηθεί ένα τέτοιο μάθημα σε αναπαραγωγή στερεοτύπων, ρατσιστικών και άλλων.

Θεματικοί Φάκελοι

Γ.1: Η ναζιστική ιδεολογία και τα θύματά της

Οι διώξεις αντιφρονούντων στη ναζιστική Γερμανία. Αντισημιτισμός. Ευγονική. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η «Τελική Λύση». Η εξόντωση των Ρομά. Ο πόλεμος εξολόθρευσης στην Ανατολή.

Αντί για «Ανατολή», «ανατολική Ευρώπη». Αν βέβαια εννοείται αυτό και όχι η συμπερίληψη υπό τον όρο «Ανατολή» της εξολόθρευσης στην ανατολική Ευρώπη και την Άπω Ανατολή.

Δ.3: Η πολιτισμική «άνοιξη» της δεκαετίας του 1960 στην Ελλάδα και τον κόσμο

Η νεολαιίστικη κουλτούρα. Η ροκ και η μαύρη μουσική. Ο κινηματογράφος των σκηνοθετών. Θέατρο, λογοτεχνία, περιοδικά. Λογόκρισία και αμφισβήτηση στα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Στον τίτλο Δ.3 «πολιτιστική» αντί «πολιτισμική».

Ο Πρόεδρος του Τμήματος

Καθηγητής Παν. Βαλαβάνης